

Bakunin-Marks Tartışmalarının Tarihsel Kökeni: Birinci Enternasyonal

İlyas Seyrek

07.04.2020

İçindekiler

Neden ve Nasıl Kuruldu?	3
Anarşizm İçin Önemi: Saffar Netleşiyor!	4
Kongreler ve Tartışmalar	4
Cenevre Kongresi	4
Lozan Kongresi	4
Brüksel Kongresi	4
Basel Kongresi	5
Enternasyonal'e Paris Komünü Arası	6
Sonvillier Kongresi ve Genelgesi	6
İşçi Sınıfı Mücadelesine Bir İhanet: Lahey Kongresi	6

“Marks kendisini dinleyen işçilere, işçi örgütlerinin en önemli görevinin, yasal propaganda ve seçimlerle siyasi iktidarın kazanılması olduğunu söyledi. Böylece ezilenlerin ekonomik kurtuluşunu siyasi bir hareketin arkasında bıraktı. Enternasyonal’in ilkelerini ihlal ederek işçi sınıfıyla burjuvazi arasında var olan cehennem çatlağını doldurarak yok etti. ”

M.Bakunin

Avrupa’da giderek büyüyen ulus devletler, yıkılmamaya ve güçlerini artırmaya çalışan imparatorluklar birbirleriyle yarışıyor; ekonomik iktidar sahipleri ve tümünden kapitalist sistem, gelişebilmek uğruna vahşiliğini gerek Kıta Avrupası’nda gerek dünyanın pek çok coğrafyasındaki sömürgelerinde işçilerin, halkların üzerinde gösteriyordu. Endüstrinin ve sömürgeciliğin temelini oluşturduğu yeni ekonomik, siyasi ve toplumsal sistem sömürü, açlık, yoksulluk ve her türlü baskıyı ezilenlere reva görüyordu. Siyasi ve ekonomik iktidarların birbirleriyle mücadele ettiği veya çıkarları uğruna bir araya geldiği zamanlarda halklar zarar görüyor, sömürülüyor, katlediliyordu. Tam da böylesi bir ortamda ezilenlerin birlikte mücadelesinin gerekliliği anlaşılmaya başlamıştı.

İşte bu birliğin, Enternasyonal’in kurulması fikri, İngiliz ve Fransız işçilerinin deneyimlerini paylaşma ve birbirleriyle dayanışma amacıyla 1864’te hayata geçti.

Enternasyonal’in amacı öncelikle işçiler arasında dayanışmayı sağlamak ve işçi sınıfını kapitalizme karşı devletlerin sınırlarının ötesinde birleştirmektir. Bakunin’e göre kapitalizme karşı yürütülecek ekonomik bir mücadele için uluslararası dayanışmanın örgütlenmesi gereklidir.

Bakunin için Enternasyonal, kapitalist girişimlerin ve devlet kurumlarının yerini alacak olan işçi, köylülerin endüstriyel ve tarımsal federasyonlarının embriyosuydu ve Enternasyonal’in yerel seksiyonları, sendika bölümleri kendi içlerinde eski dünyanın yerini alacak yeni toplumun canlı tohumlarını taşıyordu. Enternasyonal sadece fikirleri değil, geleceğin gerçeklerini de kurmaktaydı.

Neden ve Nasıl Kuruldu?

Politik, toplumsal ve ekonomik adaletsizliklerin giderek iç içe geçerek ve büyüyerek yoğunlaştığı 18. ve 19. yüzyıl, toplumsal uyumun giderek bozulduğunu öngören ve bu uyumun tekrar oluşturulmasını isteyen pek çok düşünce biçimini yarattı. Ortaya çıkış kökeni insani, vicdani, bilimsel, dini, ulusal veya politik olan birçok düşünce biçimi kendisini sosyalizm çatısı altında toplayarak ezilenlerin yaşamının ve toplumsal sistemin dönüştürülmesi için harekete geçti. İşte Enternasyonal kendisini demokrat, devrimci veya ulusalcı addeden pek çok kesimi içinde barındırarak, toplumsal uyumu bozan sisteme bir tepki olarak, düzenin değişiminin gerekliliğini dile getirdi.

1862 yılında Londra Uluslararası Fuarı’nı gezmeye gelen Fransız işçilerinin, İngiliz sendikacılarıyla ve onlara katılmış kimi İngiliz radikalleri ile karşılaşmaları sonucu, 1863-1864 yılları arasında Rus çarına karşı ayaklanan Polonyalılara destek olmak istemeleri üzerine ortak bir toplantının düzenlenmesi kararlaştırıldı. 28 Eylül 1864’te Londra’da Saint Martin Salonu’nda yaklaşık iki bin kişinin katılımıyla yapılan toplantıda genellikle Polonya halkıyla dayanışma ve işçilerin birliği konulu pek çok konuşmanın ardından Uluslararası İşçi Birliği’ni kurma kararı alındı. Birliğin kurulması önergesinde dört Fransız’ın etkisi vardı. Üçü -Tolain, Limousin ve Fribourgaz- ortodoks Proudhonculardı; dördüncüsü, otoriter sosyalizmi reddederek Bakunin’ine yakın kolektivist görüşleri savunan Eugene Varlin’di.

Adı seçkin konuklar listesinde olan ve konuşma dahi yapmayan Karl Marks haliyle kuruluştaki hiç de aktif bir rol oynamadı. Hatta Marks bir mektubunda, bu toplantı sonrası “dut yemiş bülbül gibi duruyordum orada” yazmıştı.

Enternasyonal’in tüzüğü Marks’ın katılmadığı oturumlarda kaleme alındı. Daha sonraki dönemlerde Marks’ın Enternasyonal’e etkisi, Enternasyonal’in programında yaptığı değişikliklerle açığa çıkmıştı.

Anarşizm İçin Önemi: Saflar Netleşiyor!

Birinci Enternasyonal'in tarihi, sosyalizm denen büyük çatının altında mücadele eden düşünce ve hareketlerin farklılıklarının netleşmesinin de tarihidir. Enternasyonal; işçilerin, ezilenlerin ortak düşmana karşı dayanışmasının ve ortak hareketinin bir aracı olduğu kadar onların gerçek kurtuluşlarının, özgürlüklerinin hangi yol ve yöntemlerle kazanılacağına belirlenmesi; sömürü, baskı, zulüm ve katliamların ilelebet sona ermesinin tam ve gerçek yolunu gösterebilecek tartışmaların ortaya çıktığı bir araç da olmuştur.

Bunun için Enternasyonal'de öyle bir tartışma vardır ki, bu tartışma günümüzde de sürmekte olan dünya devrimci hareketlerinin içerisindeki en canlı ve en büyük ayrışmayı oluşturmaktadır: Anarşizm ve marksizm.

Devletsiz, özgür federasyonlarla toplumu örgütlemeyi savunan bir sosyalist hareketi yani anarşizmi savunanlarla politik köleliğin kaynağını oluşturan merkezi, hiyerarşik bir örgütlenmeyi yani devletli sosyalist hareketi savunanların tartışması anarşizmin bugün ortaya koyduğu ilkelerin doğruluğunu kanıtlayan, bu ilkeleri netleştiren ve sistematikleştiren bir deneyimdi. Sosyalizmin özgürlükçü ve otoriter kavranışları arasındaki uzlaşmaz fark ortaya çıktı, bu mücadelede içlerinden Bakunin'in ön plana çıktığı kesim gitgide kendisini tarihsel devrimci anarşist hareketin çekirdeğine dönüştürdü.

Kongreler ve Tartışmalar

Enternasyonal'in ilk genel toplantısı olan Cenevre Kongresi'nden önce Londra'da bir ara konferans yapıldı; bu konferansta çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfı hareketlerine ilişkin raporlar sunuldu; Polonya sorunu ve Rus otokrasisinin Avrupa üzerindeki kötü etkisi gibi konularda birkaç karar alındı.

Cenevre Kongresi

1866 yılında yapılan bu kongrede özgürlükçü sosyalistler ve otoriterler arasındaki karşı karşıya gelişler başlıyordu. Kongrede Fransız işçilerinin, sadece kol işçilerinin Enternasyonal'e ya da en azından Genel Kurul'a üye olması yönündeki önerisi İngiliz sendikacılar ve entelektüeller tarafından reddedildi. Devletin bir araç olarak kullanılabileceği kararlaştırıldı. Proudhoncu karşılıklar bunun karşısında olarak işçi kooperatiflerinin geliştirilmesinin işçilerin özgürlük mücadelesinin temel bir parçası olarak kabul edilmesi ve karşılıklı bir kredi bankasının kurulması kararının kabul edilmesi konusunda kongreyi ikna etmeyi başardılar.

Lozan Kongresi

1867'de İsviçre'nin Lozan şehrinde Enternasyonal'in üçüncü kongresi gerçekleştirildi. İşçilerin politikaya dahil olup olmaması, sosyal hayatta kadınların rolü, sürekli orduların kaldırılması, kooperatiflerin nasıl hayat bulacağı kongrede tartışılan konulardandı. Lozan Kongresi Bakunin ve Marks çatışmasına zemin hazırlayan kongrelerden biriydi.

Bu kongrede Proudhoncular etkiliydi ve alınan son kararlarda kendi etkisini tam olarak sağlayamayan Marks bu durumdan rahatsızdı ama aynı zamanda Engels'i Enternasyonal'in yakında ellerine geçeceğine ikna etmeye de çalışıyordu. "Devrim olduğu zaman ki belki de tahmin ettiğimizden önce olacaktır, biz [Marks ve Engels] bu devasa MAKİNE'yi (Enternasyonal'i) ellerimizde tutacağız".

Brüksel Kongresi

1868'de Brüksel'de gerçekleşen kongrede kooperatiflerden grevlere, çalışma sürelerinin kısaltılması gerekliliğinden toprak mülkiyetine pek çok konu konuşuldu. Alınan en önemli kararlardan biri maden-

lerin, ulaşımın ve toprağın kolektifleştirilmesi konusunda idi. Maden, ulaşım ve toprakta özel mülkiyet yerine kolektifleştirme ve ortak mülkiyet kabul edilse de, bu kolektifleştirmenin nasıl gerçekleştirileceği konusu netleşmedi.

Kongre'de Proudhocuların tartıştığını kabul ettirdiği meselelerden biri olan kooperatifler yine gündeme geldi. İşçi sınıfının yaşadığı ekonomik adaletsizliklerle mücadelesinde dayanışmanın en önemli pratik araçlarından biri olan kooperatiflerin kullanılması savunuldu.

Ayrıca Avrupa Devletleri arasında savaş çıktığı takdirde işçilerin takınacağı tutum kongrede en çok konuşulan ve tartışılan konu idi. Kongre çıkacak böylesi bir savaşın halkları boyunduruk altına alacağını ve kardeşi kardeşe düşüreceğini açıklayarak işçileri savaşları çıkaranlara karşı mücadele etmeye çağırdı. Somut olarak da çıkacak bir savaşı etkisiz hale getirmek için genel grev bir yöntem olarak savunuldu. Marks'ın "Belçika salaklığı" olarak tanımladığı bu öneri daha sonra anarşist hareketlerin temel ilkesi haline gelecekti.

Basel Kongresi

Enternasyonal'in dördüncü genel kongresi Basel'de gerçekleşti. Basel Kongresi devrimci sendikal örgütlenmeleri ve kolektif mülkiyeti savunan, kalabalık bir biçimde işçi sınıfı en geniş düzeyde temsil eden kongreydi.

Proudhocuların güçsüzleştiği, Bakunin'in Enternasyonal'e katılmasıyla kolektivist hareketlerin güç kazandığı bir dönemde, Eylül 1869'daki Basel Kongresi'nde marksistler ile Bakuninci kolektivistler ilk kez karşı karşıya geldi. Bu kongre Enternasyonal içindeki güç dengesinde bir değişikliğe işaret ediyordu.

Bakuninciler Basel Kongresi'ne katılan yetmiş beş delege içinde görece küçük bir grup oluşturuyorlardı. Bakunin kongrede "günümüz toplumundaki bazı bireylerin büyük birikimler elde etmişlerse bunun harcadıkları emekleri değil, ayrıcalıklarıyla, yani yasal hale gelmiş adaletsizlikleriyle" elde edildiğini savundu. Ona göre devlet her türlü sömürü, ayrıcalık ve adaletsizliğin yasal hale getirilip korunabilmesinin bir aracı demekti ve bu sebeple ortadan kaldırılmalıydı.

Bakuninci kolektivistler, Brüksel Kongresi'nde alınan toprağın kolektif mülkiyeti kararının nasıl gerçekleşeceği konusu netleşmediği için miras hakkının kaldırılmasına yönelik bir öneri sundu. Sadece toprakta, madende ve ulaşım araçlarında özel mülkiyetin yasaklandığını bildirmekle sorunun çözülmediğini iddia eden Bakuninciler, miras hakkının bireylerin maddi ve manevi gelişimini engellediğini ve kimileri için imtiyazlar yarattığını düşünerek kaldırılmasını istedi.

Marksistlerin, miras hakkının kolektif mülkiyete geçildiğinde ve üretim biçimi değiştiğinde kendiliğinden ortadan kalkacağı öngörüsüne karşı kolektivistler mirasın sadece mülkiyetle ilişkili olmadığını savundu. Çünkü, kolektivistler kapitalizmin ortadan kaldırılmasının otomatik olarak devletin ve diğer iktidar ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmayacağına, devletin ve bu ilişkilerin de ayrıca ortadan kaldırılması gerektiğine inanıyorlardı, çünkü "siyasal devlet ve hukuki aile" bireysel mülkiyetin garantisi ve sürdürücüsüydü.

Bakunin miras hakkının kaldırılmasını, herkesin özgürce erişebileceği bütüncül bir öğrenim/bilgiye erişim ihtiyacına da açıkça bağlayarak, "miras hakkı kaldırılır kaldırılmaz toplum her iki cinsiyetten tüm çocukların fiziksel, ahlaki ve entelektüel gelişimi için sorumluluk sahibi olacaktır" dedi.

Ayrıca marksistler pratikte mülkiyet sahiplerinin mülkiyetlerine el konulamaması durumunda, bu mülkiyet sahiplerinin miras haklarının kaldırılmasına muhalefet edeceklerini iddia ederek -bu hakkı tümünden kaldırmak yerine onlardan bir aşama olarak miras/emlak vergisi almayı önerdi. Anarşistler ise miras ya da emlak vergisinin miras hakkını doğrudan kaldırmaktan daha az muhalefet yaratacağı inancına katılmayarak kendi önerilerini savunmaya devam etti.

Sayıardan çok kişiliğinin ve hatipliğinin gücüyle Bakunin tartışmalara ve konferansa ağırlığını koydu ve marksistlerin etkisini azaltmayı başardı.

Enternasyonal'e Paris Komünü Arası

Enternasyonal'in yıllık kongresi Paris Komünü'nün patlak vermesi nedeniyle 1870'te yapılmadı. Çünkü pek çok devrimci, ezilenlerin mücadelesinin nasıl örgütlenmesi gerektiğine dair tartışmaları bir kenara bırakıp başlayan bir toplumsal dönüşümün, komünün savunulmasına ve inşasına ağırlık vermişti. Enternasyonal üyeleri ve toplamında birlik, komünü sahiplendi ve mücadelesini selamladı.

Genel Konsey ve Marks her ne kadar komünü selamlamak zorunda kaldıysa ve marksistler Paris Komünü'ne "tarihteki ilk proleterya diktatörlüğü" yakıştırmasını yapmışsa da Marks'ın komün'den aylar önce yaşanan Fransa ve Prusya Savaşı'na dair Engels'e yazdığı bir mektupta Fransız devrimci hareketine hakaretler yağdırdığı ortaya çıktı: "Fransızların büyük bir yenilgiye, köteğe ihtiyaçları var. Eğer Prusyalılar zafer kazanırlarsa, devlet gücünün merkezileşmesi Alman işçi sınıfının merkezileşmesi açısından yararlı olacaktır; dahası, Alman üstünlüğü Batı Avrupa işçi hareketinin ağırlık merkezini Fransa'dan Almanya'ya kaydıracaktır. Ve Alman işçi sınıfının kuramda ve örgütlenmede Fransızlardan üstün olduğunu görmek için hareketin 1866 ile bugünkü durumunun karşılaştırmasını yapmak yeterli olacaktır. Almanya'nın dünya sahnesinde Fransızlara hâkim olması aynı zamanda bizim kuramımızın Proudhon ve benzerlerinininkine hâkim olması anlamına gelecektir".

İşte böylesi veriler marksistlerin Komün'deki yeri ve önemini tartışmaya açmaktadır. Ayrıca yine marksistler Komün yaşam bulurken de işçi mücadelesi içerisinde entrikalar çevirmeye devam ettiler.

1871'de Genel Konsey tarafından Londra'da özel bir konferans organize edildi. Toplantıya sadece 23 kişi katıldı ve 17'si halihazırda Genel Kurul üyesiydi. Anarşistlerin ancak küçük bir azınlığı toplantıda hazır bulundu ve Genel Konsey'in kararları neredeyse oybirliğiyle kabul edildi. Kararların çoğu açık bir şekilde Bakunin ve taraftarlarına yönelikti. İşçilerin politik partiler kurması kışkırtıcı bir şekilde olumlandı. Böylece işçi sınıfı mücadelesi büyük bir hedef şaşırtmayla devletli politik arenaya sıkıştırılmaya çalışılıyordu. İşçilerin kendi güncel ihtiyaçları ve sorunlarını konuşması değil iktidar olmak için çaba sarf etmeleri salık verilmeye başlanmıştı.

Sonvillier Kongresi ve Genelgesi

İsviçreli Bakuninci anarşistler de Londra konferansı kararlarını eleştirmek üzere hemen Jura'da küçük bir kent olan Sonvillier'de özel bir konferans düzenlediler. Bu konferansın esas sonucu, Enternasyonal içinde merkezileşmeye son verilmesini ve Enternasyonal'in "özerk grupların özgür bir federasyonu" olarak yeniden oluşturulmasını talep eden ünlü Sonvillier Genelgesi'ydi. Genelge'de anarşist geleneğin en önemli iktidar çözümlemeleri güncel bir olay üzerinden ele alınıyordu: "Binlerce tecrübeden ortaya çıkan tartışılmaz bir gerçek varsa eğer o da iktidarın, kendisine iktidar verilenler üzerinde baştan çıkarıcı bir etkiye sahip olduğudur. Komşuları üzerinde iktidar sahibi bir kimsenin ahlaki bir kişi olarak kalması kesinlikle imkansızdır. Genel Konsey de bu kaçınılmaz kanuna bir istisna teşkil etmedi... Otoriteriyen bir örgütlenmeden eşitlikçi ve özgür bir toplumun çıkmasını nasıl bekleyebilirsiniz? Bu imkansız. Enternasyonal, gelecekteki insan toplumunun embriyosu olarak, burada ve şimdi özgürlük ve federasyon ilkelerimizi içtenlikle yansıtmalı ve otorite ile diktatörlüğe meyilli bir ilkedden sakınmalıdır".

Sonvillier'de yayınlanan bu genelgede Enternasyonal içinde otoriterlerle özgürlükçüler arasındaki temel çatışma, örgütsel bir düzeyde açık bir şekilde tanımlandı ve ayrıca genelge yalnızca İtalya ve İspanya'da değil, Belçika'daki özgürlükçü sosyalistler arasında da destek kazandı.

İşçi Sınıfı Mücadelesine Bir İhanet: Lahey Kongresi

Sonvillier Genelgesi'nin etkisi sürüyorken Genel Konsey bir sonraki buluşmanın toplantı yeri olarak başka bir kuzey şehri olan Lahey'i seçerek yine Latin temsilcilere güçlük çıkardı. Bakunin, hakkında yakalama kararı olduğu için Almanya ve Fransa'dan geçemeyerek kongreye katılamadı.

Lahey Kongresi Eylül 1872'de yapıldı. Kongre'ye Marks şahsen katıldı ve toplantıyı tika basa taraftarlarıyla doldurmak için elinden geleni yaptı. Marksist çoğunluğu oluşturan delegelerin en az beşi var

olmayan hareketleri ya da hemen hemen var olmayan hareketleri temsil ediyordu. Ancak Marks yine de yalnızca İsviçreli ve İspanyol Bakuncilerden, Hollandalı ve Belçikalı liberter sosyalistlerden değil, aynı zamanda Bakunin'i başka hiçbir konuda desteklememekle birlikte Enternasyonal içindeki aşırı merkezleşme eğiliminden rahatsız olan ve Genel Konsey'in yetkilerinin frenlenmesi gerektiğini kabul eden İngiliz sendikacılardan da gelen etkili bir muhalefetle karşı karşıya kaldı.

Genel Konsey'in artan etkisini her fırsatta eleştiren Bakunciler kolektivistler konseyin yetkilerini bu kongrede de dile getirdi. Genel Konsey'in bir haberleşme bürosu ve istatistiki bilgi merkezinden öte bir şey olmamasını öneriyorlardı. Bu önerinin karşısında olarak ve ayrıca tek sesliliği yaratmak için marksistler Genel Konsey'in yetkilerini genişletme önerisinde bulundular. Enternasyonal'in kurucu değerlerine ve ilkelerine ihanet edercesine bölüm, seksiyon, federal konsey, komite ve federasyonlarını bir sonraki kongreye kadar geçici olarak uzaklaştırdılar. Bu karar Enternasyonal içinde apaçık bir darbe idi ve işçi mücadelesine yönelik benzer darbeler iktidar için mücadele edenler tarafından tarih sahnesinde sıkça tekrarlandı.

"Marks'ın Bakunciler İttifak Örgütü'nün gizli bir şekilde etkinliklerini sürdürdüğü şeklindeki iddialarını araştırmak için bir komite görevlendirildi. Komite kanıtlanamamış muğlak raporlarla Bakunin ve İsviçreli taraftarları James Guillaume ve Adharnar Schwitzguebel'in ihraç edilmesini sağladı.

Daha sonra Bakunin, 1872 yılında yazdığı Enternasyonal ve Marks makalesinde Lahey Kongresi'nin ihraç kararıyla ilgili olarak şu sözleri söyledi: "sahte bir kongrede oylama gerçekleştirildi ve böylece temsili sistem ve evrensel oy hakkıyla ilgili o ünlü gerçeklik bir kez daha kanıtlanmış oldu: herkesin özgür seçimi adına herkesin köleliği ilan edildi".

Bakunin mizaç, kültür ve toplumsal/ekonomik gelişimleri farklı olan toplulukların Marks tarafından tek elden çıkan bir program içine sokulmak istenmesini despotik buldu ve işte bu saldırıların Enternasyonal'i yıktığını ilan etti.

Marks'ın, Genel Konsey'i Londra'dan, en iyi durumda bile tehlikeli müttefikler olarak gördüğü Bakuncilerden ve Blanquistlerden uzak tutulabileceği New York'a taşıma önerisi acele kabul edildi. Ayrıca sonraları Marks'ın başkalarının eline geçmesini diye Enternasyonal'i öldürdüğü anlaşıldı, çünkü New York'ta Genel Konsey zayıfladı ve ardından yok oldu.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Enternasyonal, anarşistlerin kendi ideolojilerinin haklılıklarını yaşadıkları ve bu sebeple tek başına "sosyalizm" denen muğlak çatı bir kavram yerine kendilerine ayrıca anarşist demeye başladıkları bir dönemi yarattı.

Bakunin'in de ifade ettiği gibi Enternasyonal'in umut veren büyümesi baltalandı, birlik sonunda koca bir enkaza dönüştü. Fakat buna rağmen Lahey'den dönen anarşistler, işçi sınıfının ortak mücadelesinden alıkonulamayacaklarını ve mücadeleden vazgeçmeyeceklerini gösterdiler. Birkaç gün süren tartışmalardan sonra hepsi Jura'daki Saint-Imier'e gittiler; orada İsviçreli ve Fransız delegelerle birlikte Enternasyonal'in anti merkezîyetçi kanadının bir kongresini yaptılar. Lahey Kongresi'nde alınan kararları reddeden ve Enternasyonal'in özgür bir federasyonlar birliği olduğu ilan eden kongre, işçi sınıfının özgürlük mücadelesinin hız kesmeden süreceğinin işaretini veriyordu.

Anarşist Kütüphane

İlyas Seyrek
Bakunin-Marks Tartışmalarının Tarihsel Kökeni: Birinci Enternasyonal
07.04.2020

Meydan Gazetesi

tr.anarchistlibraries.net